

PRVIH
30...

ZAVODA ZA
PROSTORNO
UREĐENJE
PRIMORSKO-
GORANSKE
ŽUPANIJE

ODRŽIVI RAZVOJ OBALNOG PODRUČJA

doc. dr. sc. Zvonimira ŠVERKO GRDIĆ

doc. dr. sc. Zvonimira ŠVERKO GRDIĆ,
dipl. oec.,
Fakultet za menadžment u turizmu i
ugostiteljstvu Opatija, Sveučilište u Rijeci
zgrdic@fthm.hr

Sažetak

U razvijenim i u državama u razvoju, obalna su područja središta stanovništva i gospodarskih djelatnosti. Iako ona čine manje od 10 % ukupnoga naseljenog teritorija Zemlje, oko 60 % ukupnog stanovništva koncentrirano je na tim područjima, a isti taj postotak obalnog stanovništva nastanjen je i u gradovima. U budućnosti će obalna područja biti izložena još većem pritisku populacijskog rasta te ekspanziji i diversifikaciji nacionalnog gospodarstva. Iz navedenog razloga svrha je rada prikazati kako se uz pomoć integralnog upravljanja obalnim područjem osigurava održivi razvoj. Rad je podijeljen na tri dijela: u prvom se dijelu daju naznake i definicije održivog razvoja; u drugom dijelu se definira i analizira obalno područje; u trećem dijelu pod nazivom „Važnost održivog razvoja obalnog područja u Republici Hrvatskoj” analiziraju se načini upravljanja obalnim područjem kako bi se osigurao održivi razvoj. U članku se utvrđuje da se održivi razvoj obalnog područja može postići primjenom integralnog upravljanja.

Ključne riječi: održivi razvoj, obalno područje, upravljanje obalnim područjem

I. UVOD

Sve veći pritisak na obalno područje, poput porasta broja stanovnika, porasta urbanih područja, širenja turizma i industrije, eksploatacije prirodnih resursa, onečišćenje vode, zraka i drugo, rezultirali su razmišljanjem na koji način osigurati održivi razvoj tog područja. Odgovor na to pitanje je integralno upravljanje obalnim prostorom, posebice zbog složenosti tog prostora. Održivi razvoj zahtijeva da se količina i kvaliteta obalnih resursa očuva, ne samo za zadovoljenje sadašnjih potreba, već za osiguranje prirodnih resursa i za buduće naraštaje. Osnovni je cilj rada ukazati na potrebu održivog razvoja obalnog područja i povezivanja s integralnim upravljanjem, napose zbog važnosti tog prostora Republici Hrvatskoj.

2. ODRŽIVI RAZVOJ KAO JEDINI NAČIN OSTVARIVANJA GOSPODARSKOG RASTA I RAZVOJA

Podrijetlo koncepta *održivi razvoj* nastao je u vremenu kada su se pojavile prve sumnje u mogućnost neograničenoga ekonomskog rasta, kada se shvatilo da okoliš ima ograničeni kapacitet (Trumbić, 1994.). Tada su ekonomisti, okupljeni oko tzv. Rimskog kluba, upozoravali da postoje granice ekonomskog rasta koje se temelje na iskorištavanju neobnovljivih prirodnih izvora te da postoje razne vrste onečišćenja tla, rijeka i zraka kao popratnih pojava u proizvodnim procesima i uporabi novih tehnologija (Herceg, N., 2013.). Zagovaralo se jednostruko rješenje, odnosno gospodarski rast ili zaštita i unaprjeđenje kvalitete okoliša. Početkom 80-ih godina mijenja se smjer razmišljanja, odnosno veći naglasak se stavlja na komplementarnost ekonomskog rasta, zaštite okoliša i razumnog korištenja prirodnih resursa, dok se pojam ekonomski rast zamijenio s ekonomskim razvojem. Koncept održivog razvoja afirmaciju doživljava 1987. u tzv. Brundtlandovom izvješću, od-

Prostorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama

nosno izvještaju „Naša zajednička budućnost”, a prihvatio se je na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju 1992. godine. Tada je i dano objašnjenje održivog razvoja koje je danas općeprihvaćena definicija, a glasi: održivi razvoj se definira *kao razvoj koji ide ususret potrebama sadašnjosti vodeći računa o dostatnosti resursa za zadovoljenje potreba budućih naraštaja* (Rudawska, E., Renko, S., Bilan, Y., 2013.). Filozofija održivog razvoja temelji se na konceptu razvoja koji podržava rast i promjene strukture proizvodnje i potrošnje, uz održavanje razine kakvoće upotrebljivosti prirodnih resursa (Kovačić, M., Komadina, P., 2011.). Ova definicija se sastoji od tri važna elementa i to (Črnjar, M., Črnjar K., 2009.):

- **Koncepcija razvoja** – koja se ne poistovjećuje s rastom. Naime, rast i razvoj se često označavaju kao sinonimi, no oni označavaju različite procese koji se obično događaju istodobno (Kovačić, M., Komadina P., 2011.). Rast uvijek označava pomak u količini i iskazuje se u kvantitativnim pokazateljima, dok je razvoj stanje u kojemu se teži k novom, boljem položaju od onog trenutačnog.
- **Koncepcija potreba** – Pojam osnovnih potreba je relativan jer ono što se nekada smatralo luksuzom, danas se smatra potrebom. Pritisci na okoliš koji proizlaze prvo iz siromašnih zemalja radi zadovoljenja osnovnih ljudskih potreba, a u isto vrijeme iz bogatih zemalja za zadržavanje i povećanje postojećeg standarda, izrazito su veliki. Zbog toga je potrebno termin „osnovne potrebe” razmatrati u smislu koncepcije održivog razvoja.
- **Koncepcija budućih naraštaja** – ukazuje na pitanje što će se ostaviti budućim naraštajima. Naime, buduće naraštaje ne bi trebalo opterećivati svojim razvojnim i ekološkim problemima, već bi im trebalo prenijeti bolju kakvoću ekoloških sustava nego što je to danas (Madu, C., Kue, C. H., 2012.).

Radi postizanja izazova održivog razvoja, tijekom posljednjih nekoliko godina poduzeto je mnoštvo važnih akcija koje počivaju na:

- **Ekonomskom razvoju** – Kako bi se izbjegla neravnoteža između različitih sektora, održavanja sustava i inozemnog duga, održivi gospodarski sustav mora biti sposoban proizvesti dovoljno proizvoda.
- **Ekološkoj zaštiti** – Održivi sustav zaštite okoliša mora očuvati sustav prirodnih resursa i izbjegavati njihovo prekomjerno iskorištavanje.
- **Socijalnoj jednakosti** – Odgovarajuća raspodjela moći i nadzora nad socijalnim uslugama, te osiguranje političke odgovornosti i dovoljan odaziv birača.

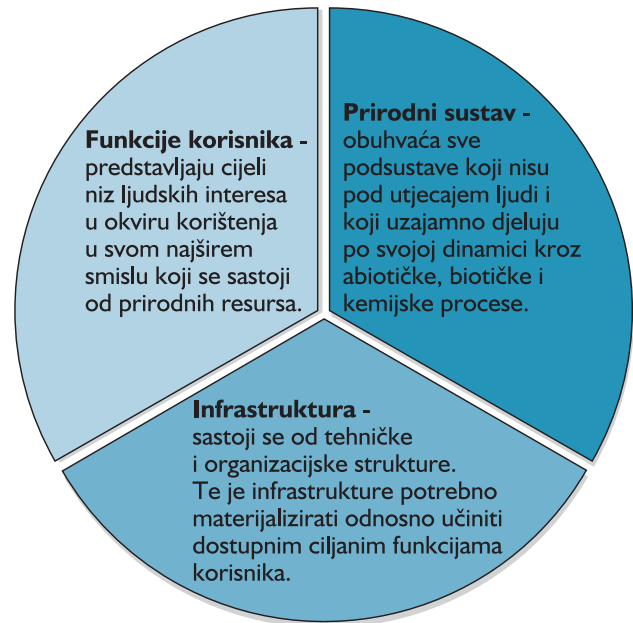
Održivi razvoj danas znači promjene na svim razinama. Sva razvojna ulaganja i svi ozbiljni ulagački pothvati zahtijevaju raščlambu na ekonomsku, ekološku i socijalnu sastavnicu održivosti koje zatim treba ocjenjivati odvojeno. Ako su razvojne aktivnosti po sastavnicama održive, sveukupno ih se može ocijeniti kao projekte koje treba prihvatiti. Održivi razvoj podrazumijeva i ponovno određivanje pravila kako bi se rasipna potrošnja i onečišćenje zamijenili štednjom i očuvanjem, a privilegiranje i protekcionizam pravičnim i ravnopravnim mogućnostima za sve ljude (Črnjar, M., Črnjar K., 2009.). Održivi razvoj usmjeren je na proces promjene tijekom dužeg razdoblja u kojem je uporaba prirodnih izvora, usmjeravanje investicija u tehnološki razvoj i razvoj institucija prilagođen potrebama sadašnjih i budućih razvoja, te na taj način predstavlja odstupanje od statičke percepcije postojećeg stanja (Korošec L., Smolčić Jurdana D., 2013.)

3. OBALNA PODRUČJA – STRUKTURA I SLOŽENOST

Općeprihvaćeni stav je da pojam „obalno” označava sučelje, odnosno područje međudnosa kopna i mora koje u prostornom smislu obuhvaća određeni dio kopna i obalnih voda (Trumbić, 1994.). Dakle, obalna područja su ona gdje su procesi koji ovise o morsko-kopnenoj interakciji najintenzivniji. Definicije obalnog područja variraju od onih koji pokrivaju cjelokupno slivno područje obalnog zaleđa do onih koji uključuju samo uski obalni pojas. Obalna područja jedinstven su geografski prostor s aspekta ekologije, ali i ljudskog razvoja, te za taj prostor posebno značenje imaju tri podsustava.

Na ovom području postoje sukobi između raznih kategorija korisnika i oni rastu i šire se s povećanjem gustoće naseljenosti. Oni dovode do gubitka ekonomski

Shema 1. **Podsustavi obalnog područja**

Izvor: Kovačić, M., Komadina, P., 2011.

vrijednih kopnenih resursa, vlasništva, morskih i kopnenih vrsta, povijesnih i arheoloških dobara, javnog pristupa prostoru i resursima. Uza sve sukobi dovode i do pojave buke i prenapučenosti, onečišćenja zraka i ostalih neugodnih pojava (Koboević, Ž., Milošević Pujo, B., Kurtela, Ž., 2012.). Veliki dio ljudske populacije danas živi na obalnom području, odnosno prema procjenama stopa rasta populacije u tim dijelovima veća je od prosjeka (Snow, M. M., Snow, R. K., 2009.). Ljudi u razvijenim državama na obalnim područjima ovise o obalnoj infrastrukturi, a radi osiguranja postizanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih dobiti mora im se osigurati sigurnost od prirodnih nesreća uzrokovanih morem (veliki valovi, oluje) (Impacts, Adaptation and Vulnerability, 2014.). Osim velikog broja stanovništva, osjetljiva obalna područja širom svijeta suočavaju se s razvojem industrije i turizma te intenzivnom eksploatacijom morskih resursa. Postojeće stanje danas, ali i trendovi u posljednjih nekoliko desetljeća, ukazuju na to da je dosadašnji razvoj doveo do značajnije degradacije okoliša u obalnim područjima.

4. VAŽNOST ODRŽIVOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

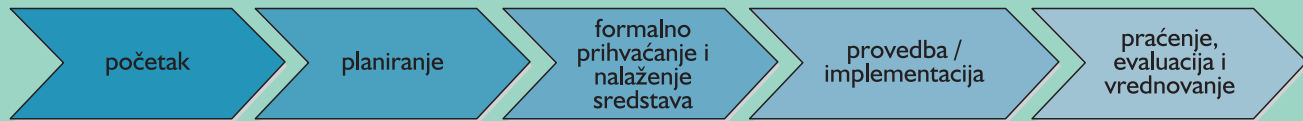
Kao što je rečeno u prethodnom poglavlju, zbog visoke koncentracije populacije i ekonomskih aktivnosti, na obalnom području dolazi do sukoba oko načina upotrebe resursa, intenzivnog korištenja zemljišta, urbanizacije, obalne linije te ekološke degradacije. Uz to, vidljiva je i rastuća prostorna neravnoteža u razvoju, i to u broju stanovnika i ekonomskim aktivnostima, između dinamičnih obalnih područja koja su gusto naseljena i na kojima se zemljište intenzivno koristi i troši, te često odumirujućih prostora u unutrašnjosti obalnog područja. Rješenje u prevladavanju sukoba na obalnom prostoru vidi se u upravljanju radi postizanja održivog razvoja. Postoje brojne definicije integralnoga obalnog upravlja-

nja, ali najsveobuhvatnija je: integralno obalno upravljanje je proces postizanja sveukupnih ciljeva i ekološki održivog razvoja obalnih područja, unutar ograničenja fizičkih, socijalnih i ekonomskih uvjeta, unutar ograničenja pravnih, financijskih i administrativnih sustava te institucija (UNEP, 1995.). Integralno obalno upravljanje treba se usredotočiti na olakšavanje horizontalnog i vertikalnog dijaloga, dogovora i kompromisa između svih strana uključenih u korištenje obalnih i morskih resursa. To je participativni proces koji uključuje strateško planiranje koje razmatra lokalne vrijednosti, tradicije, potrebe i prioritete za definiranjem sveukupnih prioriteta i ciljeva razvoja te upravljanja obalnim područjima.

Ključni dio integralnoga obalnog upravljanja je oblik institucionalnog procesa radi ostvarenja harmonizacije na prihvatljiv način. U idealnom slučaju, proces integralnog obalnog upravljanja trebao bi djelovati unutar usko integriranog, koherentnog okvira upravljanja, unutar definiranih geografskih granica. Međutim, geografske granice često se dovode u pitanje jer ekosustavi i prirodni procesi ne slijede administrativne nacionalne granice. Mnogi problemi s kojima se suočava integralno obalno upravljanje podrazumijevaju zajedničke zalihe i prirodne resurse s kojima upravlja više od jedne države ili se tiču više država. Postoji sve veća potreba izgradnje koherentnoga upravljačkog okvira, temeljenom na konceptu integralnog i ekosustavnog pristupa upravljanja. Provedba integralnog upravljanja obalnim područjem u nekoj regiji provodi se u nekoliko faza.

Ove etape su cikličke i ponavljajuće, te se svaka od etapa sastoji od zadataka koji su dio etape. Nije precizno utvrđeno što sve treba napraviti tijekom svake etape i svaki pojedini dio je različit zbog svoje geografske, društvene, ekonomske, kulturološke i/ili političke pozadine. Na razini EU nema jednoga jedinstvenoga sveobuhvatnog dokumenta o zaštiti morskog okoliša. Donijeti su, za različite izvore onečišćenja i opasnosti za morski okoliš različiti pravni instrumenti

Shema 2. Faze integralnog upravljanja obalnim područjem

Izvor: Kobojević, Ž., Milošević Pujo, B., Kurtela, Ž., 2012.

kojima se sprječava onečišćenje, te se kreiraju strateški i politički modeli, posebice oni koji se odnose na suradnju s mediteranskim državama partnerima. Uz Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjima Sredozemlja, ostali jako važni pravni instrumenti o sprječavanju onečišćenja mora su:

- Zajednička ribarska politika Europske unije,
- Strateška direktiva o morskoj strategiji,
- Direktiva o pročišćavanju komunalnih otpadnih voda,
- Odluka o uspostavi okvira Zajednice za suradnju pri iznenadnom ili namjernom morskom onečišćenju,
- Direktiva o stupanju na snagu međunarodnih normi o sigurnosti brodova, sprječavanju onečišćenja i uvjetima života i rada na brodu, za brodove koji se služe lukama Zajednice i plove vodama koje su u ovlasti država članica,
- Direktiva u svezi s lučkim uređajima za prihvat otpada koji stvaraju brodovi i ostaci tereta – Deklaracija Komisije,
- Direktiva o onečišćenju s brodova i uvođenju kazna za prekršaje,
- Uredba kojom se osniva Odbor za sigurna mora i sprječavanje onečišćenja s brodova; mijenjaju se i dopunjuju Pravila o sigurnosti na moru i o sprječavanju onečišćenja s brodova,
- Direktiva o onečišćenju uzrokovanom ispuštanjem određenih opasnih tvari u vodeni okoliš zajednice.

Obalno područje Republike Hrvatske spada među najvrjednija gospodarska i prirodna bogatstva, a Hrvatska ima relativno dugu povijest u pitanjima upravljanja obalnim područjem. Tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća UNDP je pokrenuo dva projekta: Gornji Jadran i Južni Jadran (Kobojević, Ž., Milošević Pujo, B., Kurtela, Ž., 2012.). UNDP 1978. godine nastavlja s projektom Jadran III koji se bavio temom zaštite okoliša. Ovi projekti su temelj integralnog planiranja i upravljanja hrvatskom obalom. U Republici Hrvatskoj čitav se niz obveza koje proizlaze iz Protokola već provodi uz postojeći pravni okvir: Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Zakon o zaštiti okoliša, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o vodama, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Zakon o pravu na pristup informacijama, Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama, Pomorski zakonik, i drugi. No, dugi niz godina prostorni su planovi najvažnije sredstvo upravljanja obalnim područjima u Hrvatskoj. Iako njihova provedba nije uvijek uspijevala u ostvarenju planskih ciljeva, a katkad ti ciljevi nisu ni bili u funkciji optimalne zaštite i razvoja obalnih područja, prostorni planovi su najzaslužniji što su i danas veliki dijelovi obalnog područja ostali sačuvani.

Većina načela kao i instrumenata integralnoga obalnog upravljanja postoji u sustavu upravljanja obalnim područjima, ali se u praksi ne primjenjuju u očekivanom opsegu. Mogu se naći u nizu spomenutih zakona i drugih pravnih akata, kao i u strategijama, planovima i programima koji se s različitih aspekata bave obalnim područjima. Lokalno i područno upravljanje gospodarskim

i društvenim razvojem karakterizira izrada velikog broja strateških dokumenata koji, nažalost, nemaju obvezujuću primjenu. Donošenjem Zakona o otocima kojim je propisano donošenje Programa održivog razvitka otoka, napravljen je napredak. Time po prvi puta u Republici Hrvatskoj izrada i usvajanje lokalnoga društveno-gospodarskog programa postaje zakonskom obvezom, što znači da su se program održivog razvitka otoka i otočni prostorni planovi izjednačili. Budući razvoj integralnog upravljanja obalnim prostorom u presudnoj mjeri ovisi o stvarnom društveno-ekonomskom kontekstu u kojem se može i treba odvijati. U Republici Hrvatskoj važno je cjelovitije sagledavanje integralnog upravljanja obalnim prostorom što je ključna pretpostavka za bolje upravljanje i sustavnu racionalizaciju.

5. ZAKLJUČAK

U svijetu se ulažu veliki naponi kako bi se zaustavili ili barem usporili negativni trendovi u onečišćenju i smanjivanju pritiska na obalno područje. Na tom se prostoru zbog intenziviranja gospodarskih i ljudskih aktivnosti mijenjaju izvorna obilježja i jednim dijelom se onemogućuje život budućim naraštajima. Zbog toga je nužno osigurati i provoditi održivi razvoj uvođenjem koncepta integralnog upravljanja obalnim područjem. Taj se koncept javlja kao učinkoviti mehanizam postizanja održivosti koji će smanjiti degradacije, ispraviti i spriječiti negativne utjecaje. To je trajni proces usmjeren na primjenu održivog razvoja obalnih područja i očuvanja njihove bioraznolikosti.

Budući razvoj integralnog upravljanja obalnim područjem ovisi o društveno-ekonomskom kontekstu u kojem se on mora i odvijati. Očekivana integracija razvojnog upravljanja u obalnom području ovisit će značajno o prilikama u kojima će djelovati razvojni akteri, posebno institucije zadužene za upravljanje razvojem.

LITERATURA

1. Črnjar, M., Črnjar K. (2009.), *Menadžment održivoga razvoja: ekonomija, ekologija, zaštita okoliša*, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci i Glosa d. o. o. Rijeka
2. Herceg, N. (2013.), *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis, Zagreb
3. Impacts, Adaptation and Vulnerability, Working Group II, IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change, UNEP, WMO, 2014.
4. Koboević, Ž., Milošević Pujo, B., Kurtela, Ž. (2012.), *Održivi razvoj i integralno upravljanje obalnim područjem – procesi uspješne zaštite obalnog mora*, Naše more 59 (3-4)
5. Korošec, L., Smolčić Jurdana, D. (2013.), *Politika zaštite okoliša – integralni dio koncepcije održivog razvitka Europske unije*, Ekonomski pregled, 64 (6)
6. Kovačić, M., Komadina, P. (2011.), *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Rijeka, Pomorski fakultet Sveučilišta u Rijeci
7. Madu, N. C., Kuei, C. H. (2012.), *Handbook of sustainability management*, World Scientific publishing Co, Pte, Ltd, Singapore
8. Rudawska, E., Renko, S., Bilan Y. (2013.), *Sustainable development: Concept, Interest Groups, Benefits and Global Challenges*, International Journal of Academic Research, Part B., Vol 5 (6)
9. Snow, M. M., Snow, R. K. (2009.), *Modeling, monitoring and mitigating sea level rise*, Management of Environmental Quality: An International Journal, Vol. 20., No. 4.
10. Tišma, S., Pisarović, A., Samardžić, Z. (2004.), *Održivi razvoj jadranskog područja u Republici Hrvatskoj i oblici njegova financiranja – rezultati empirijskog istraživanja*, Socijalna ekologija, Vol. 13, No. 2, Zagreb
11. Trumbić, I. (1994.), *Integralno upravljanje obalnim područjima i „Agenda 21” – neke smjernice za buduće akcije*, Znanstveni skup: Mediteranski koncept razvojne strategije Hrvatske, Ekonomski fakultet Split
12. UNEP (1995.), *Guidelines for Integrated Management of Coastal and Marine Areas – With Special Reference to the Mediterranean Basin*, UNEP Regional Seas Reports and Studies, No. 161, Split, PAP/RAC